AFET BİLİNCİ VE AFETİ YÖNETMEK

Tarık İLHAN

D.E.Ü, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü
tarik.ilhan@deu.edu.tr

ÖZET

Ülkemiz maalesef bulunduğu coğrafya gereği büyük depremler, su baskınları, heyelanlar, kaya ve çığ düşmeleri, yangınlar vb gibi afetlerle sık sık karşılaşmakta ve bu afetler nedeniyle büyük kayıplar meydana gelmektedir. Bulunduğumuz coğrafyada özellikle büyük depremler nedeniyle bazı eski medeniyetlerin tarih sahnesinden silindikleri de bilinen bir gerçektir. 1900-2003 yılları arasında ülkemizde meydana gelen doğal afetlerle ilgili istatistikler incelendiğinde doğal afetler nedeniyle 19.964 kişi öldüğü, 55.802 kişi yaralandığı ve 17 milyar 460 milyon dolarlık maddi kaybın meydana geldiği ve 20 milyona yakın insanın afetlerden etkilendiği görülür. Sadece son on üç yıllık verilere bakmak bile doğal afetlerin ülkemiz için ne kadar önemli olduğunu göstermeye yeter. Sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek ve doğal afetleri en az kayıplarla atlatabilmek için bu gerçeği görmek ve zarar azaltma faaliyetlerini eksiksiz ve ödünsüz bir şekilde gerçekleştirmek zorundayız.

***Anahtar Sözcükler**: Doğal Afet, Deprem, Afet Kayıpları, Afet Yönetimi*

1.Giriş

Ülkemizde gerçek anlamda **"Afet Bilinci ve Afet Yönetimi"**, 17 Ağustos 1999 Gölcük ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinden sonra bilim adamları ve toplum arasında tartışılmaya başlamıştır. Bu depremlerin etkiledikleri coğrafyaya bakıldığında Şehir (Kent) depremleri niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 1.1). Hem 17 Ağustos hem de 12 Kasım 1999'daki depremlerde farklı boyutlarda etkilenen insan sayısı 25 milyon dolayındadır. Bu güne kadar yara sarma politikasıyla yapılan afet yönetimi uygulamalarının geçersizliği 1999'da yaşadığımız bu acı tecrübeler ile açıkça ortaya çıkmıştır (Şekil 1.2).

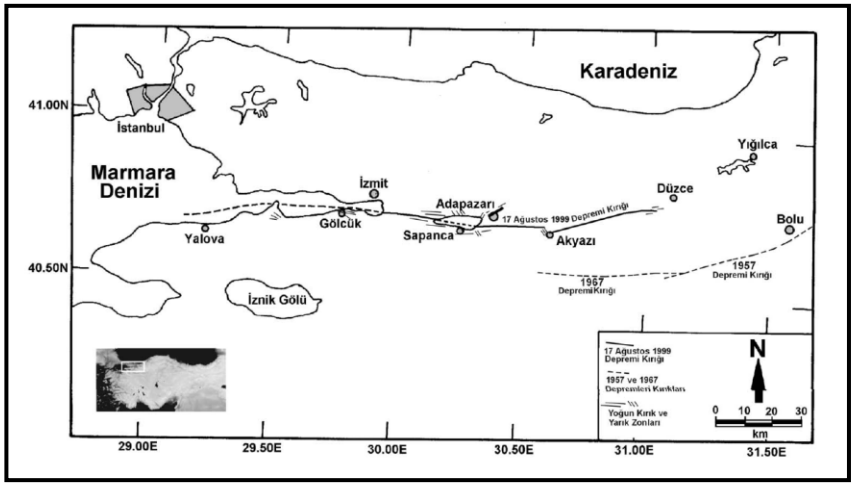

Şekil 1.1 17 Ağustos 1999 Depremi yüzey kırık izi haritası

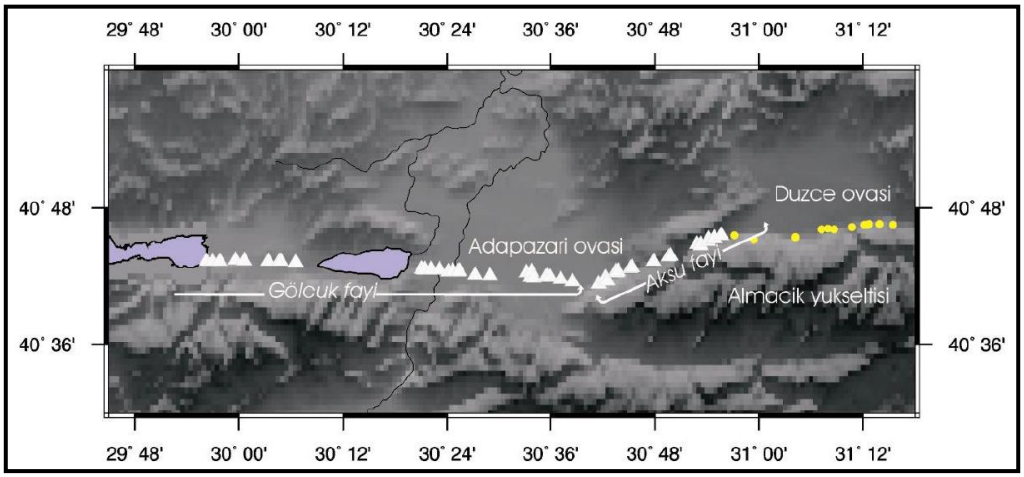

Şekil.1.2 1999 Kocaeli ve 1999 Düzce depremlerinde oluşan yüzey kırığının önemli görülen yerlerinde alınan koordinatlar ve bu depremde yenilen faylar. 1999 Kocaeli depreminde oluşan yüzey kırığı üzerinde el GPS aleti ile ölçülen noktalar üçgenlerle gösterilmiştir. Değerler tablo 1. de verilmiştir. Daireler 1999 Düzce depreminde oluşan yüzey kırığının önemli görülen yerlerindeki gözlemlerin 1/25000'lik haritalara işlenen koordinatlarını göstermektedir.

2. AFET nedir? Ne Değildir?

Üzerinde canlıların yaşamasına en uygun kütle olan dünyamız, bu olumlu özelliğine rağmen mükemmel dengeli bir cisim değildir. Uzaydaki pek çok diğer cisim gibi dengelerini yaratabilme ve oluşturabilme yolundadır. Bu süreç devam ettiği ölçüde adına doğal afetler dediğimiz olayların olması kaçınılmazdır. Özetle, kendini gösterdiği zaman zararlara ve hasarlara meydan veren hareketlerin tümüne "Doğal Afet" denilmektedir. Çoğu zaman olayın kendisinden ziyade sonuçlarına afet gözüyle bakılır. Oysa bir doğal afette, yıkımsal hatta bazen kıyametsel boyutta hasarlara yol açan unsur sadece doğanın acımasız gücü değildir.

Toplumlar, afet olayına korku ve çekince içinde yaklaşırlar. Doğal afetlerin en yıkıcısı olan deprem ise, insanlarda çok derin bir korku ve psikolojik çöküntü yaratmakta, belleklerde aşılması yıllar alabilen hatta bazen çözümsüz izler bırakmaktadır. Ürküntü vericiliği devam etse bile insanoğlunun zaman içinde afetlerin zararlı etkilerini azaltması beklenmelidir.

3. Yeni Bilgi Teknolojileriyle Afet Yönetimi

Çağımızdaki bilgi teknolojisi imkanlarını kullanarak başta afet operasyon ekipleri olmak üzere, ülkemizdeki ve dünyadaki tüm sivil toplum ve yardım kuruluşlarıyla beraber profesyonel arama-kurtarma ekipleri yaşanan tüm afetlere gelişmiş cihaz ve ekipleriyle müdahale ederler. Örneğin ülkemizde Kızılay, Deprem Araştırma Dairesi, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Gözlemevi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve 2005 yılından itibaren de D.E.Ü Ege Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi *(EBAMER)* ile deprem kuvvetli yer hareketi verilerinin temini ve değerlendirilmesi amacıyla işbirliği yapılmaktadır. Bu işbirliği son yıllarda birçok kamu, özel ve yabancı kurumlarında katılımıyla büyüyerek devam etmektedir.

Bu işbirliğinin en can alıcı aşamalarından biri olan Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) üzerinde mevcut veri tabanına, depremin oluşturduğu ivme verilerinin dağılım bilgileri eklenerek, hasar tahmini ve muhtemel afetzede sayısını belirlemek amacıyla, depremin bir değerlendirilmesi yapılır. Afetten sadece birkaç saat sonra elde edilen ilk tahmini bilgilerin ışığında hem arama-kurtarma organizasyonu hem de yardımın boyutları belirlenir. Afet bilgilerinin mülki idare amirleri, yerel yönetimler ve yardım ekipleri süratle bilgilendirilip harekete geçirilir.

4. AFETİ YÖNETEBİLMEK (1 Mayıs 2003 Bingöl Depremi Örneğinde)

Son Bingöl Depremi, 1 Mayıs 2003 Perşembe günü yerel saatle 03:27'de herkes uykuda iken meydana gelmiştir.

İl yetkililerinin ifadelerine göre sabahleyin 08:00 civarında "İl Kurtarma ve Yardım Komitesi" Vilayet binasında toplanmaya başlamış ve il merkezi ile civar ilçe ve köylerden jandarma telsizleri vasıtası ile ilk bilgiler edinilmiştir.

Deprem haberinin duyulması üzerine başta Elazığ, Diyarbakır, Erzurum, Muş İl Sivil Savunma arama-kurtarma birlikleri ile Adana, Ankara, Diyarbakır, Erzurum, Van Sivil Savunma Birlikleri, Kızılay'ın Diyarbakır, Muş, Erzincan, Elazığ, Erzurum, Van acil yardım ekipleri bölgeye ulaşmış ve arama kurtarma ve acil yardım faaliyetleri depremden 6 saat sonra fiilen başlamıştır.

Aynı gün öğleden sonra Doğal Afet Arama-Kurtarma, Jandarma Arama-Kurtarma, AKUT vb. gibi birçok kurum ve sivil toplum kuruluşu bölgeye ulaşmış ve başta Çeltikçi YİBO okulu ve kent merkezinde arama-kurtarma faaliyetleri yoğunlaştırılmıştır. 1 Mayıs 2003 günü akşama kadar bölgeye Sivil Savunma arama-kurtarma ekiplerinden 335 personel, 60 araç ve 5 arama-kurtarma köpeği, askeri birlikler ve diğer sivil toplum kuruluşları ekipleri de dahil edildiğinde 720 personel, 90 araç, 9 arama-kurtarma köpeği ile arama-kurtarma faaliyetlerine devam edilmiş ve bu faaliyetler 4 Mayıs 2003 Pazar günü sona erdirilmiştir.

Arama-kurtarma faaliyetleri sonucunda 114 kişi enkaz altından sağ olarak kurtarılmıştır. Kızılay Genel Müdürlüğü, aynı gün bölgeye yakın civardaki lojistik merkezlerinden 1254 çadır, 3250 battaniye, 9 seyyar mutfak, 5.2 ton kuru gıda, 1 mobil klinik, 5 jeneratör, 5 genel maksat çadırı ulaştırmış ve aynı gece Bingöl Merkezde 7000 kişiye çorba dağıtılmıştır.

Depremin ikinci günü Bingöl'de televizyonlardan da izlenen talihsiz bir provokasyon olayı yaşanmış ve bu olay hem çalışanlar ve hem de halkın üzerinde olumsuz etkiler yaratmış ve acil yardım faaliyetlerini kısa sürede olsa aksatmıştır. Depremin üçüncü gününden itibaren "İl Acil Yardım Kurtarma Komitesi" Vilayet binası içerisindeki çalışma imkanı olmayan dar bir odadan çıkarak, bir ilkokulda faaliyete başlamış ve komitenin çalışmaları daha verimli hale gelmiştir. Depremin dördüncü gününden itibaren Bingöl'ün elektrik – su problemi son derece azalmış ve dükkanlar açılmaya başlayarak hayat göreceli olarak normale dönmeye başlamıştır.

Özet olarak son Bingöl Depremi'nde olaya müdahalenin çeşitli aşamaları dikkate alındığında arama-kurtarma faaliyetlerinin, tamamen çöken yapı sayısının az olması nedeniyle, başarılı

olduğu, depremin ilk iki günü hariç olmak üzere "İl Kurtarma ve Yardım Komitesi'nin" yeterli düzeyde görev yaptığını söylemek mümkündür.

5. ELDE EDİLEN DERSLER

- Yıllardır çok iyi bilinmesi ve hemen her depremden sonra gündeme getirilmesine rağmen, ülkemizde henüz, deprem öncesinde yapılması gereken zarar azaltma ve önceden hazırlık faaliyetleri, yeterli, etkili ve sürdürülebilir olarak yürütülmemektedir. Bu durumun son örnekleri Bingöl depreminde de ortaya çıkmıştır.
- Afette zamanında, hızlı ve etkili müdahale etmenin ön şartu olan, uygulanabilir afet müdahale planlarının hazırlanması, eğitimi, denenmesi konusunda illerimiz maalesef, bundan 30-40 yıl öncesine oranla, hemen hiç yol kat edememişlerdir. Birkaç ilin dışında, Bingöl'de dahil olmak üzere hiçbir ilimizde yeterli acil yardım malzemeleri stokları yoktur ve afet öncesinde hazırlık çalışmaları ciddiye alınmamaktadır.
- Bingöl Depremi, büyük afetler sonrasında basın ve halkla ilişkilerin önemini bir kez daha açıklıkla göstermiştir. İlin basın ve halkla ilişkileri nasıl organize edeceği konusunda hiçbir hazırlığı yoktu. Aynı zamanda lisan bilen, iyi eğitilmiş ve deneyimli personeli de yoktu. Ulusal ve uluslararası medyanın tüm sorularına mülki idareciler cevap vermek durumundaydı.
- Depremin ilk saatlerinde Merkezi kamu yetkililerinin de bilgi alma ihtiyacı dikkate alındığında, ulusal ve uluslararası basına bir tek kişinin cevap veremeyeceği kolaylıkla anlaşılacaktır. Bu durum ulusal ve özellikle uluslararası medya için bilgi boşluğu yaratmış ve medya mensupları halktan ve yetkisiz kişilerden aldıkları bilgileri gelişi güzel yayımlamak zorunda kalmışlardır.
- Depremin ikinci günü küçük bir provokatör grubun yol açtığı olaylar sonrasında, özellikle uluslararası basında, çadır dağıtımında adaletsizlik yapıldığı ve bölgede nüfusun çoğunluğunu teşkil eden Kürt kökenli vatandaşlara çadır verilmediği konusu, uluslararası basının ana gündemini oluşturmuş ve bu yayınlara karşı ne İl Kriz Merkezi ve ne de Başbakanlık Kriz Merkezi'nden bir açıklama yapılmamıştır. Bu nedenle de, uluslararası basında Bingöl ile ilgili olarak yayınlanan haberlerin yüzde 80'i bir hafta süre ile konu üzerine yoğunlaşmıştır.
- Aynı sıkıntı deprem sonrasında en yüksek noktaya ulaşması kaçınılmaz olan, halkın bilgilendirilmesi konusunda da yaşanmıştır. Halk, 1999 Marmara Depremi'nde olduğu gibi, bilim adamları, yerel ve ulusal basın, söylenti ve dedikoduların etkisi altında, ne yapacağını, nereye gideceğini bilmeden her gün "Kriz Merkezi'nin" önünde polis kordonu altında saatlerce gereksiz yere bekletilmiştir.
- Depremin beşinci günü kurulan ve öğretmenlerin görev aldığı halkla ilişkiler noktalarında ise, hiçbir eğitimi ve hazırlığı olmayan öğretmenler, yalnızca halkın dilekçelerini kabul etmekten öteye bir görev yapamamışlardır. Köy ve mahalle muhtarlarının afet öncesinde planlama ve hazırlık çalışmalarına katılmalarının gereği, bir kez daha ortaya çıkmıştır. Halkın afetler karşısındaki hak ve vecibeleri, kendi görev, yetki ve sorumlulukları konusunda hiçbir bilgisi olmayan muhtarlar, depremin ilk üç günü içerisinde bulunamadılar ve etkin hiçbir görev yapamadılar.

- Belediye yetkilileri ile İl Kriz Merkezi yönetimi arasında, koordineli ve etkili bir işbirliği kurulamamış ve ilk günün dışında, Valilikçe düzenlenen koordinasyon toplantılarına Belediyeden hiçbir yetkili katılmamıştır. Bu durum faaliyetlerin aksamasına yol açmıştır. Depremin hemen akabinde, civar illerden ile destek olmaları amacıyla görevli olarak gönderilen deneyimli Vali yardımcıları ve Kaymakamlardan yeterince yararlanılmamış, ve bu kişilerin öneri ve girişimleri dikkate alınmamıştır.
- İlde, afet yönetiminde önemli görevler üstlenmesi gereken kilit personel bilgisiz, eğitimsiz ve deneyimsiz olduğu için sağlam bina ve evlerine girmeyi, çeşitli ikazlara rağmen kabul etmemişler ve hizmetler iptidai şartlar altında çadırlarda verilmiştir. Özellikle sağlık hizmetlerinin çadırlarda verilmesi, yaralı sayısının çok olması durumunda, önemli sorunlar doğurabilirdi.
- İle civar iller ve merkezden görevli olarak gönderilen yüzlerce kamu görevlisi, bölgeye hiçbir hazırlıkları olmadan geldikleri için, bu kişilerin barınma ve beslenmesi büyük sorun yaratmıştır. Deprem bölgesine görevli olarak gönderilen her kişinin kendisine en az üç gün yetecek kumanya ile afet bölgesine gelmesinin önemi bir kez daha ortaya çıkmıştır.
- İlin uygulanabilir bir afet planı olmadığı için, uzun vadeli geçici iskan amacıyla Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca gönderilen 167 adet prefabrike baraka, 3 gün TIR'larda yüklü olarak bekletilmiş ve bu binaların yer seçimi, kurulmaları, alt yapı tesislerinin hazırlanması günler almıştır. Kurulduktan sonra ise bu binalara uzun süre evleri yıkık olan aileler yerleştirilememiştir.
- Afetler fonu ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışması Teşvik Fonu'ndan il emrine gönderilen acil yardım ödenekleri etkin olarak kullanılamamış ve uzun süre ekmek dahi civar illerden temin edilmiştir. Halkla gereğinden çok fazla sıcak yemek ve kuru gıda dağıtımı yapılmaya devam edilmiştir. Kızılay Valiliğin talebi üzerine, yaklaşık bir ay, günde 30 bin kişiye yemek dağıtmıştır.
- Afetlerde önemli olan, halkın bir an önce normal yaşama dönmesini sağlayıcı önlemleri almak iken, halkın uzun süre her ihtiyacının devlet tarafından karşılanması doğru bir politika değildir.
- Her depremde olduğu gibi, bu depremde de bölgeye ihtiyacın çok üstünde çadır dağıtılmıştır. Yürürlükteki yasalarımız gereğince evleri sağlam ve hafif hasarlı olan ailelere çadır verilmesi gerekmemekte iken, kamu görevlileri de dahil olmak üzere herkese "Korku Çadırı" verilmiştir.
- Bölgede hasar tespit sonuçlarına göre 8000 aileye çadır verilmesi gerekirken, Kızılay'ın bölgeye sevk ettiği 14,000 çadıra rağmen, uzun süre çadır talepleri devam etmiştir.

6. KAYNAKLAR

Charlotte Benson and Edward J. Clay (2004). Understanding the Economic and Financial Impacts of Natural Disasters. Disaster Risk Management Series No.4.

Gujarat Earthquake Recovery Program (2001). Assessment Report, A Joint Report by the World Bank and the Asian Development Bank To the Governments of Gujarat and India.

Gülkan, P. (2007). Afet Yönetiminin Temel İlkeleri ve Örgütlenmesi. Dünya Bankası Uzaktan Eğitim Enstitüsü.

Özmen, B. (2006). Tehlike Haritalarına Bir Örnek: Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası. Gazi Üniversitesi Deprem Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Pantoja, E. (2002). Microfinance and Disaster Risk Management Experiences and Lessons Learned. Provention Consortium Draft Final Report.

Paul K. Freeman, P.K, Martin, L.A, Mechler, R., Warner, K. and Hausmann, P. (2002). Catastrophes and Development: Integrating Natural Catastrophes into Development Planning. Disaster Risk Management Working Paper Series No.4.

Yavaş, Ö. M., Erenbilge, T., Seyfe, N., Ayhan, A. (2007). Çığlar, Türkiye'deki Etkileri ve Önlemede Kullanılan Yöntemler. Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Geçici İskan Dairesi Başkanlığı.